

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-7>

УДК 330.34:338.482.224

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

TOURISM DEVELOPMENT TRENDS IN UKRAINE DURING WARTIME

Бойко Зоя Володимирівнакандидат географічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0535-3641>**Горожанкіна Наталія Анатоліївна**кандидат географічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2773-8630>**Грушка Віктор Володимирович**кандидат географічних наук, доцент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1016-109X>**Boyko Zoia**

University of Customs and Finance

Horozhankina Nataliia

University of Customs and Finance

Hrushka Viktor

Oles Honchar Dnipro National University

Стаття присвячена аналізу туристичної галузі України у період воєнного часу. Охарактеризовано теоретичні основи розвитку туризму в сучасних умовах. Розглянуто сутність туризму як економічного феномену. Проведено аналіз та порівняння групування регіонів України за видами туризму у 2021 та 2022 роках. Визначені пріоритетні напрями та географія туристичного продукту. Доведено, що попри все сфера туризму працює приблизно на 30%, орієнтуючись на подорожі всередині держави. Створюється новий туристичний продукт, формуються нові туристичні маршрути де вказуються бомбосховища, враховується комендантська година, правила поведінки біля об'єктів критичної чи військової інфраструктури. Сформовано пропозицію щодо перспектив розвитку внутрішнього туристичного продукту та запропоновані нові перспективні напрями – філантуризм і психологічний туризм.

Ключові слова: туристичний продукт, туристична галузь, воєнний час, філантуризм, психологічний туризм.

The article is devoted to the analysis of the tourism industry in Ukraine during the wartime period. The theoretical foundations of tourism development in modern conditions are characterized. The essence of tourism as an economic phenomenon is considered. An analysis and comparison of the grouping of regions of Ukraine by types of tourism in 2021 and 2022 was carried out. The priority directions and geography of the tourist product are defined. It has been proven that, despite everything, the tourism sector works by approximately 30%, focusing on travel within the state. A new tourist product is being created, new tourist routes are being formed where bomb shelters are indicated, curfews are taken into account, and rules of behavior near critical or military infrastructure facilities are taken into account. A proposal on the prospects for the development of the domestic tourism

product was formulated and new promising areas – philanthropy and psychological tourism – were proposed. Despite the novelty of this direction, in the available electronic circulation of sites of travel companies that offer psychological tours today, as already noted, we find a considerable variety of interpretations of the definition of the essence of psychological tourism (psy-tourism). Practically all tourist operators compare psychological tourism with eco-tourism, which is not true. But psychological tourism as a type of tourism includes qualified psychological support for the purpose of personal development and psychological relief of clients: "a combination of good, interesting rest and the acquisition of useful psychological skills"; "a new direction in the service market, combining organized recreation, professional and personal growth. Psychological tourism in Ukraine is promising and rapidly developing in connection with the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine. Because of this, there is an urgent need for the rehabilitation of fighters, which can take place both through individual work with a psychologist and through the use of psychological methods in the field of tourism, which is currently relevant and more effective in these conditions.

Keywords: tourist product, tourist industry, wartime, philanthropy, psychological tourism.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні змінила життя суспільства за останні місяці. Війна внесла свої корективи у всі сфери життя населення, в тому числі в сектор туризму.

У таких умовах важко уявити подорожі не лише для відпочинку, або як спосіб втекти від жахливої реальності, яку принесло повномасштабне вторгнення. Туризм – це одна з найстійкіших галузей світової економіки, що за останні десять років показує стабільний зріст на рівні приблизно 5% щорічно і не схильний до різких змін у попиту та пропозиції. Це робить його одним із найбільш перспективних напрямків соціально-економічного розвитку. Дохід від туристичних подорожей та збори податків з них становлять значну частину бюджету країни. Сучасний туризм став не просто подорожжю, а складовою частиною життєвого стилю більш як третини світового населення, відображаючи важливий аспект якості життя.

Незважаючи на активні воєнні дії в численних регіонах нашої країни, галузь туризму продовжує свою роботу. Проте умови, які склалася для туристичного сектору під час воєнних конфліктів, потребують уважного аналізу та розгляду через їх специфіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Бейдик О. О. [1], Любіцева О. О. [9], Вечерський В. В. [2], Дворська І. [4], Маддик Н. О. [10] та інші, досліджуються аспекти туризму в Україні та створення туристичного продукту. Проте наразі залишаються недостатньо вивченими аспекти його функціонування в умовах воєнного конфлікту.

Метою статті є аналіз туристичного продукту в межах України в умовах воєнного часу.

Вклад основного матеріалу дослідження. Основна ідея дослідження полягає в розгляді туристичної системи як сукупності компонентів, які несуть певні функції та впливають на характеристики цієї системи через свою діяльність. Ця структура працює завдяки упорядкованому механізму взаємозв'язків та взаємодії між її складовими елементами [7].

Сьогодні говорити про зовнішній туризм – складно. По-перше, у більшості громадян збільшились витрати, та зменшились доходи. По-друге, чоловіки та військовозобов'язані не мають змоги виїхати за кордон. По-третє, існують складнощі з логістикою. Також не треба очікувати прибуття великої кількості іноземців, до того часу доки в країні війна.

Та все ж сфера туризму працює приблизно на 30%, орієнтуючись на подорожі всередині держави [13].

Туризм є галуззю з високим рівнем прибутковості в економіці. У 2021 році внесок туристичної індустрії у світову економіку склав 4,7 трлн. дол. Протягом 2019–2020 років ця галузь по всьому світу зазнала серйозної кризи через поширення COVID-2019. Експерти зазначають, що такою кризи не було з часів Другої світової війни. Але в кінці 2021 року та на початку 2022 року спостерігалась тенденція на відновлення цієї галузі. Найбільше зростання туристичного потоку спостерігалось в Європі. Почав відновлюватись і український туризм. Україну почали відвідувати іноземні туристи: 4,3 млн. туристів, 70% з яких – це європейці [17].

Однак, 24 лютого 2022 року туристична галузь зіткнулась з новим випробуванням – повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, що вплинуло на сферу туризму в глобальних масштабах.

Більш за все це вплинуло на Європейський регіон: втрата туристів з України, обмеження щодо повітряного простору, більші витрати на паливо, харчування, значне зниження доходу туристичних компаній [10].

Звичайно, туристична галузь зазнала найбільших втрат не лише в Європі, але й в Україні. Зараз у сфері туризму йдуть спроби зберегти ресурси та інфраструктуру, сподіваючись, що після війни туристичний продукт буде швидко розвиватись.

Відновлення туристичної сфери в Україні залежить від міцності її туристичного іміджу. Прикладом може бути Хорватія. Її курорти були популярними навіть у часи Югославії, коли там відпочивали як місцеві жителі, так і туристи з різних країн Європи. Внаслідок війни у 1991 році кількість туристів зменшилась на 75%. Проте, вже наступного року, незважаючи на тривання бойових дій, почався поступовий розвиток туристичного потенціалу Хорватії. Після війни слава туристичної локації Хорватії швидко повернулась [6]. Навіть попри конкуренцію, починаючи з 2000 року Хорватія стала одним із найбільш популярних напрямків у Європі. У піковому 2019 році Хорватію відвідали 21 мільйон туристів. В історії туризму, таких прикладів можна навести багато: Грузія, Ізраїль, Албанія, В'єтнам.

Туристична галузь стикається з складним завданням – зберегти зацікавленість до країни в туристичному аспекті. Це вимагає постійного розвитку та інвестицій у вже відомі напрями, такі як Львів, Ужгород, Івано-Франківськ, Київ, Одеса, Дніпро та інші. Географія розвитку туризму має переходити від заходу до півдня та інших регіонів після відновлення критичної інфраструктури і розмінування територій. Незважаючи на те, що західний регіон вважається найбільш безпечним для туристів, їх кількість там наразі невелика. Такі туристичні курорти, як Буковель, Трускавець, Східниця, Шацькі озера, не відчувають великого напливу відвідувачів. Наприклад, у 2021 році ці курорти були відвідані туристами з Саудівської Аравії, що спричинило справжній туристичний бум в Україні з понад 50 000 туристів із цієї країни [13].

Також медичний туризм, зокрема оздоровлення, репродуктивна медицина та стоматологія, зазнав відбитку від війни, хоча останнім часом ці напрями знаходились у центрі уваги в таких містах, як Київ, Львів, Одеса.

Незважаючи на заглиблення кризи в сфері туризму та практичне знищення його в пів-

денних областях України, наша країна має високий туристичний потенціал. Українська туристична галузь приваблює відвідувачів лікувальними джерелами Львівщини та Закарпаття, геологічними пам'ятками, гірськолижними курортами, а також історичними місцями Полтавщини, Поділля та Полісся. У нашій країні є великий потенціал для незвичайних ідей. Наприклад, можна вказати на трансформацію Чорнобильської зони у популярний туристичний продукт, створюючи нестандартні маршрути. Однак важливо, щоб такі проекти були розроблені професійно та з дотриманням етичних норм. Нещодавно Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ) виступило з осудом щодо туристичної організації, яка вже розпочала тури по звільнених містам Київської області.

Зрозуміло, що меморіальний туризм в Україні буде активно розвиватись найближчим часом. Однак цей вид туризму потребує особливої уваги до пам'яті жертв трагедії. Для реалізації цієї мети ДАРТ пропонує залучити Український інститут пам'яті для організації таких туристичних маршрутів. Ця співпраця має сприяти відповідальному втіленню подібних проектів та досягненню очікуваних результатів.

Нині екскурсії до міст, що зазнали окупації, організовуються виключно для представників засобів масової інформації, представників інших держав та організацій тощо. Цей тип туристичного продукту відомий як «Екскурсії містами, що перебували в окупації» (м. Буча, м. Ірпінь, м. Гостомель, м. Бородянка, населені пункти Чернігівської області). На веб-сайті компанії, що організовує ці екскурсії, зазначено, що всі зібрані кошти підуть на відновлення цих міст-героїв [4].

Для того, щоб відновилась туристична галузь, треба зацікавлювати Україною вже сьогодні. На даний час, Україна на вустах у всьому світу. Експерти з розвитку туризму вважають, що по завершенню війни Україна буде входити у ТОП-5 найвідвідуваніших країн світу [10].

Наразі важливо проаналізувати туристичний продукт у всіх регіонах України з орієнтацією на цілі подорожей та потреби туристів. Це необхідно для отримання інформації щодо розповсюдження певних форм туризму та функціонування туристичної галузі у період воєнних подій.

Для досягнення поставленої мети необхідно сформувати сучасні тенденції і новітні напрями туризму в Україні.

Для того, щоб проаналізувати туристичний продукт в межах України у період воєнного часу, було зроблено аналіз пропозицій у даній сфері.

Туристичні компанії пропонують унікальну та різноманітну базу туристичного продукту, які дають змогу ознайомитись з природою, історичною спадщиною та культурою різних регіонів України. Сьогодні на туристичному ринку України налічується більше 300 екскурсійних програм [2].

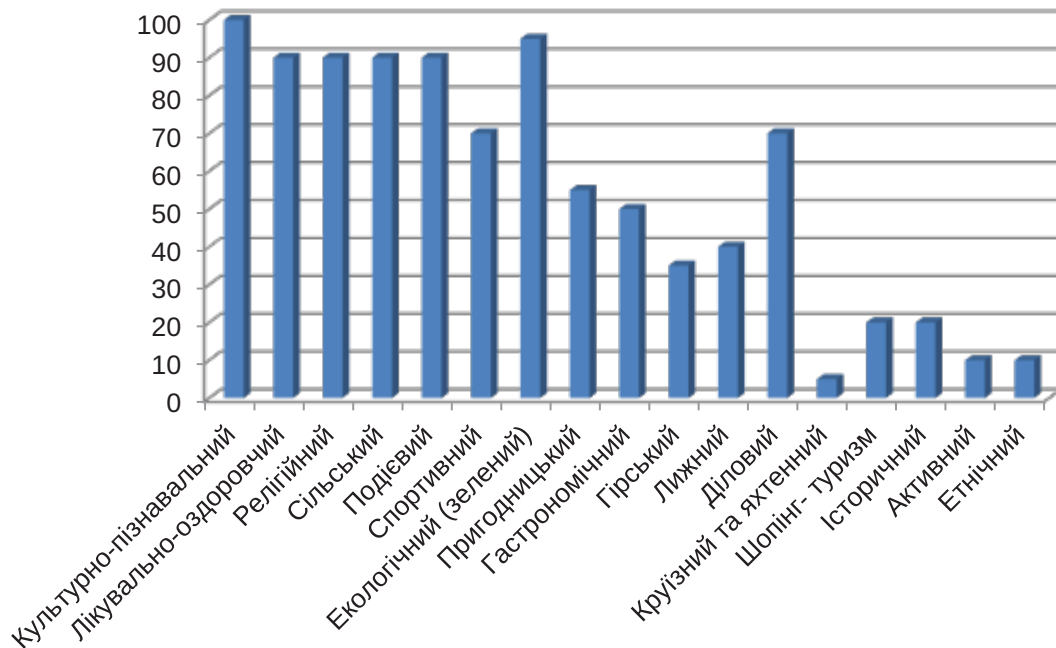
Для вивчення змін у напрямку та ринку туристичних послуг був проведений аналіз класифікації регіонів України за типами туризму у 2021 році за даними Державного агентства розвитку туризму в Україні. Результати цього аналізу представлені на рисунку 1.

В Україні у 2021 році було запропоновано широкий спектр видів туризму відповідно до цілей подорожей та потреб туристів. Наприклад, культурно-пізнавальний туризм був пріоритетним у 21 області, екологічний (зелений) туризм – у 20 областях, а лікувально-оздоровчий, релігійний, сільський та подієвий туризм віднайдено як пріоритетні види у 18 областях. Але такі види туризму, як шопінг-туризм, історичний, активний, етнічний, гастрономічний та пригодницький фактично не мав попиту на ринку туристичних послуг. Також можна виділити області, в яких не є розвинутим жоден або слабо розвинуті всі можливі види туризму.

Це – Дніпропетровська, Рівненська, Сумська області.

У перші тижні війни туристичні поїздки зупинились повністю. Але поступово стало зрозуміло, що війна триватиме, тому необхідно адаптуватись до нових реалій. Саме з початку літнього сезону на туристичному ринку почали з'являтися запити на відпочинок [10]. У більшості випадків українці були зацікавлені у внутрішньому туристичному продукті. Основними регіонами, які приваблюють українців залишаються умовно-безпечні регіони: Львівщина, Івано-Франківщина, Закарпаття. Але, аналізуючи туристичний продукт, який є сьогодні на ринку, можна зазначити, що до найбільш відомих туристичних регіонів України додалися області, які у 2021 році фактично не мали туристичних потоків. Це Дніпропетровська, Рівненська, Чернігівська. Також значно змінилися пріоритети у виборі видів туризму та стали актуальними нові види туризму. Така динаміка дала змогу розширити та наповнити туристичним операторам продукт своїх послуг [6].

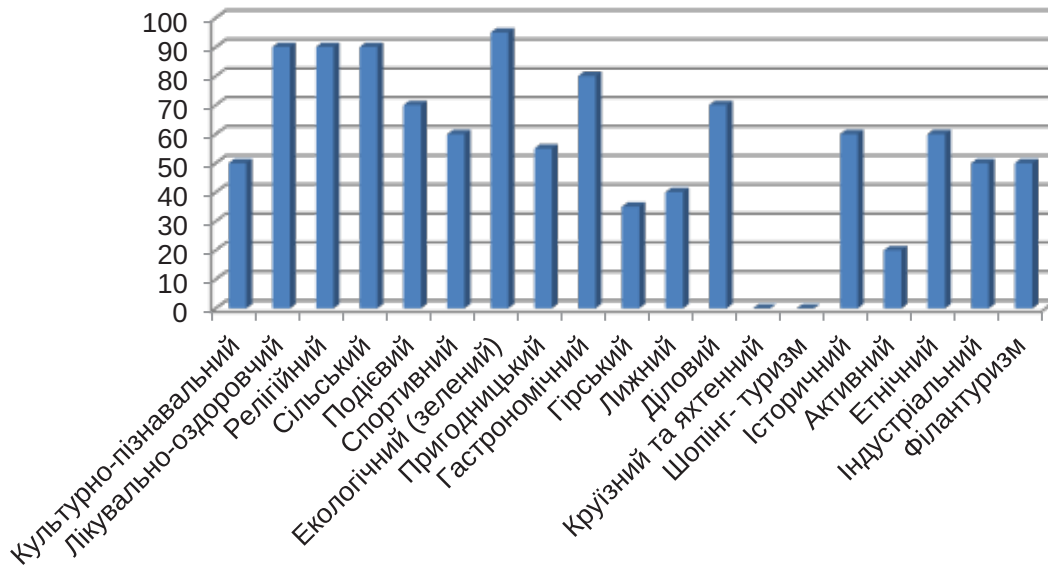
Туристичний продукт в межах України у період воєнного часу значно змінився за цілями подорожі та потребами (рис. 2). Так, у 2022 році з'явилися абсолютно нові види та напрями туристичного продукту, такі як індустріальний туризм та філантуризм. Значно зменшився пріоритет у культурно-пізнавальному напрямку.

■ Пріоритетні види туризму за областями України у 2021 році

Рис. 1. Пріоритетні види туризму у 2021 році (%)

Джерело: складено авторами за [13]

■ Пріоритетні види туризму за областями України у 2022 році

Рис. 2. Пріоритетні види туризму за областями України у 2022 році (%)

Джерело: складено авторами за [13]

Туристичні компанії взагалі не пропонують шопінг-тури. У зв'язку з окупацією Чорного та Азовського морів зник круїзний напрям. Але пріоритетними напрямками залишились екологічний (зелений) туризм, лікувально-оздоровчий, релігійний, сільський. Особливого значення набули такі напрями як, історичний, етнічний та гастрономічний вид туристичного продукту. Значно розширилась географія надання туристичних послуг. Дніпропетровська область є лідерами розвитку індустріального виду туризму. Швидкими темпами тут набуває попиту гастрономічний, етнічний види туризму та філантуризм. До переліку областей, які збільшили перелік туристичного продукту є Рівненська та Чернігівська області [15].

Але, нажаль, Херсонська, Миколаївська, Запорізька та Харківська області, у зв'язку з активними бойовими діями, на сьогодні втратили туристичний потенціал.

До новітніх видів туризму, які стали пріоритетними у 2022 році, належить філантуризм та індустріальний туризм [15; 17].

Філантуризм (від англ. *philantourism*), що виник недавно в світовій туристичній сфері, є одним з варіантів волонтерського туризму. В його основі лежить свідомий вибір місця для відпочинку з метою підтримки місцевих громад. Мандрівники розуміють, що їхні витрати під час подорожі сприятимуть підтримці місцевої економіки, подій і проєктів. Суть філан-

туризму полягає у благодійній меті під час вибору туристичного напрямку. У більшості випадків для туриста результатом подорожі є емоції, тоді як для приймаючої сторони – фінансові надходження [15].

У сучасний час актуальність філантуризму зростає, оскільки він відображає необхідність розвитку внутрішнього туризму як способу подолання економічних наслідків повномасштабної агресії російської федерації на територію України.

Сьогодні філантуризм найбільш поширений в областях України, які відносяться до прифронтових або є своєрідними хабами, тобто волонтерськими вузлами [15].

Індустріальний туризм – це форма активного туризму, спрямована на відвідування промислових районів. Основна мета полягає в спогляданні індустріальних ландшафтів, відвідуванні працюючих виробничих об'єктів з метою задоволення цікавості щодо пізнання, професійних аспектів та розвитку бізнесу [16].

Об'єктами індустріального туризму можуть бути будинки та явища видобувної промисловості, пов'язані з промисловою діяльністю людини та мають пізнавальну цінність.

Як було зазначено, у 2022 році такий вид туризму набув своєї пріоритетності у Дніпропетровській області, яка сьогодні є осередком індустрії України.

У законодавстві України, що регулює туризм, не вказано психологічний напрямок

як окремий вид туризму [14]. Однак на сьогодні в туристичній галузі набуває все більшої популярності саме психологічний туризм, відомий як PSY-туризм.

Вперше наукове обґрунтування такого напрямку, як «Psy-туризм» в своїх дослідженнях привела Л. Г. Буряк. Під «Psy-туризмом» мають на увазі відпочинок з психологічною складовою. Такий вид туризму передбачає відкриття нових знань в першу чергу про самого себе. Метою психологічного туризму є досягнення внутрішньої цілісності і гармонії людини (розуміння і прийняття людиною себе, усвідомлення своїх фізичних і особистісних можливостей, поліпшення контактів із зовнішнім світом) за допомогою психологічного супроводження клієнта-туриста і використання відновлювальних ресурсів середовища [3].

У цьому сенсі, можливість зміни стресогенного середовища і відновлення психологічних ресурсів – одна з найважливіших і дуже цінних переваг туризму, як психотерапевтичного напрямку і на сьогоднішній день «Psy-туризм» являє собою спеціально створену методику для відновлення та збереження психічного здоров'я особи в сучасних умовах[3].

Більшість туристичних компаній використовує термін «Psy-туризм» для опису «особливого, новаторського виду туризму, який доповнює звичайний туристичний досвід професійним психологічним супроводом та сприяє не лише фізичному відновленню, а й психологічному зростанню та розвитку людини». «Psy-туризм» представляє форму відпочинку, під час якої клієнта супроводжує практикуючий психолог або група психологів-організаторів, які організують різноманітні культурні заходи (відвідування пам'яток, культурних і історичних місць) та пропонують майстер-класи, семінари або тренінги для духовного та особистісного розвитку протягом подорожі [3].

Запровадження та зростання цього виду туризму в основному пояснюється напруженим темпом сучасного життя великих міст і мегаполісів, що вимагає можливостей для розслаблення та відпочинку, особливо в умовах постійної напруги.

Аналіз наукових джерел показав, що існує декілька тлумачень поняття психологічного туризму, на яких варто зупинитися для детальнішого розгляду.

«Психологічний туризм являє собою подорож, яка охоплює не лише фізичні простори, але й сферу душі. Його можна описати як від-

починок (70%) плюс психологічний супровід, релаксація, зміна, яку ви бажаєте внести в своє життя (30%)» [14].

Деякі з цих означень акцентують важливість психологічного туризму для відновлення психічного здоров'я особистості, як, наприклад:

1. Методи відновлення та збереження психічного здоров'я в сучасному світі. Це набір методик, спрямованих на відновлення внутрішньої сили, підтримку вольових якостей, узгодження енергетичної структури особистості, створення міцного, здорового, наполегливого, незалежного від обставин індивіда;

2. Спеціально розроблені методи для відновлення та збереження психічного здоров'я сучасної людини [9,10].

З цього випливає питання про організацію психологічного туризму. На сьогоднішній день існує значна різноманітність форм психологічного туризму, а серед них основні такі:

1. Екскурсія з психологом та гідом.

2. Міжнародна поїздка, що включає можливість пройти тренінги.

3. Еко-туризм, який сприяє освоєнню навколишнього середовища та здобуттю корисних психологічних навичок. Зазвичай еко-туристи розташовуються в наметах в природних місцях.

4. Поїздка до великого міста із захоплюючими екскурсіями і тренінгами [3].

Основна мета психологічного туризму полягає у досягненні внутрішньої цілісності та гармонії особистості через організовану туристичну діяльність, а саме психологічний туризм. Це досягається завдяки психологічному супроводу клієнта-туриста, спрямованому на допомогу орієнтуванню власної психологічної реальності [3; 14].

Отже, психологічний туризм можна визначити як поєднання подорожей та відпочинку у відносно нових атрактивних дестинаціях з дослідженням внутрішнього світу, ознайомленням з таємними можливостями, що приховані всередині кожної людини. Це короткий період часу, коли людина може якісно відпочити, а також вивчити методи медитації, покращити комунікативні навички, опанувати техніки енергетичного дихання, тощо.

Висновки. Розвиток туризму в сучасних умовах відбувається під впливом багатьох чинників, що обумовлює виникнення його нових форм, актуальних для споживачів туристичних продуктів. Встановлено, що у 2022 році в Україні популярними для відвідувачів стали такі види та напрями туристич-

ного продукту, такі як індустріальний туризм та філантуризм. Значно зменшився пріоритет у культурно-пізнавальному напрямку.

Серед пропозицій щодо перспектив розвитку внутрішнього туристичного продукту запропоновано новий перспективний напрям розвитку – психологічний туризм. Це напрямок в Україні має перспективний розвиток,

особливо через повномасштабне вторгнення Росії на територію України. Відтак виникає нагальна необхідність реабілітації бійців, яку можна проводити як індивідуально з психологом, так і використовуючи психологічні методи в сфері туризму. В сучасних умовах це стає актуальним та ефективним заходом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бейдик О. О., Топалова О. І. Адаптивний туризм: передумови та перспективи розвитку, лідери духу і волі. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. 402 с.
2. Вечерський В. В. Культурна спадщина України. 2022. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9A%>
3. Гритчук Г.В. «PSY-туризм» як комплекс психології та туризму. *Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки»*. 2019. № 4. С. 12–16.
4. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління. URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>
5. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-15#Text>
6. Зарубіна А. В., Сіра Е. О., Демчук Л. І. Особливості туризму в умовах воєнного часу. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543/1484>
7. Кифяк В. Ф. Організація туризму. Чернівці : 2008. 344 с.
8. Кіптенко В. М. Менеджмент туризму. Київ: Знання, 2010. 502 с.
9. Любіцева О. О. Країни – лідери туризму. Київ : вид. «Альфа-ПІК», 2019. 382 с.
10. Магдик Н. Туризм під час війни: як відпочивати в Україні цього літа. 2022. URL: <https://ukraine.segoday.ua/ua/ukraine/turizm-vo-vremya-voyny-kak-otdyhat-v-ukraine-etim-letom-1629651.html>.
11. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території. Львів : Новий Світ-2000, 2012. 176 с.
12. Основні види туризму та їх характеристика. URL: <https://tourkazka.com/osnovni-vydy-turyzmu-ta-yikh-kharakterystyka>
13. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
14. Психологічний туризм – новий напрямок в туризмі. *Психологічні аспекти при спілкуванні з клієнтами в туристському бізнесі*. URL: <https://santorpack.ru/uk/comfort-in-the-house/psihologicheskii-turizm-novoe-napravlenie-v-turizme.html>
15. Сеньків М. І. Філантуризм як сучасний тренд сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. Випуск 41. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/49>
16. Талалай В. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні. *Інновації та науковий потенціал світу*: Міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця. 2016. С. 18–20.
17. How the war in Ukraine will affect European tourism. *globetrender.com*, 2022. URL: <https://globetrender.com/2022/04/28/how-the-war-in-ukraine-will-affect-european-tourism>

REFERENCES:

1. Beydik O. O., Topalova O. I. (2017) *Adaptivniy turizm: peredumovi ta perspektivi rozvitku, llderi duhu i voll* [Adaptive tourism: prerequisites and prospects for development, leaders of spirit and will]. Herson: OLDI-PLYuS, 402 p. (in Ukrainian)
2. Vecherskiy V. V. (2022) *Kulturna spadschina UkraYini* [Cultural heritage of Ukraine]. URL: <https://vue.gov.ua/> K% (in Ukrainian)
3. Gritchuk G. V. (2019) «PSY-turizm» yak kompleks psihologiyi ta turizmu [«PSY-tourism» as a complex of psychology and tourism]. *Naukoviy zhurnal «ЛОГОС Mistetstvo naukovoyi dumki»*. Vyp. 4, pp. 12–16. (in Ukrainian)
4. Dvorska I. *Turistichna galuz plislya vlyni: chi mozhliva reanlmatslyta ta antikrizove upravlnnya* [The tourism industry after the war: is resuscitation and anti-crisis management possible]. URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>. (in Ukrainian)
5. Zakon UkraYini «Pro vnesennya zmln do Zakonu UkraYini «Pro turizm» [The Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine "On Tourism"». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-15#Text> (in Ukrainian)

6. Zarubna A. V., Slra E. O., Demchuk L. I. (2022) *Osoblivostl turizmu v umovah voEnnogo chasu* [Features of tourism in wartime conditions]. *Ekonomlka ta suspllstvo*. Vyp. 4, pp. 122–132 (in Ukrainian)
7. Kifyak V. F. (2008) *Organlzatslya turizmu*. [Organization of tourism] Chernlvtsl. 344 p. (in Ukrainian)
8. Klptenko V. M. (2010) *Menedzhment turizmu* [Tourism management]. Kyiv: Znannya, 502 p. (in Ukrainian)
9. Lyublseva O. O. (2019) *KraYini – llderl turizmu* [The countries are the leaders of tourism]. Kyiv: vid. «Alfa-PIK». 382 p. (in Ukrainian)
10. Magdik N. (2022) *Turizm pld chas vlyni: yak vldpochivati v UkraYini tsogo lita* [Tourism during the war: how to rest in Ukraine this summer]. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/turizm-vo-vremya-voyny-kak-otdyhat-v-ukraine-etim-letom-1629651.html> (in Ukrainian)
11. Muzichenko-Kozlovska O. V. (2012) *Ekonomlchne otslnyuvannya turistichnoYi privablvostl teritorlYi* [Economic evaluation of the tourist attractiveness of the territory]. Lviv: Noviy Svlt-2000. 176 p. (in Ukrainian)
12. Osnovnl vldl turizmu ta Yih karakteristika [The main types of tourism and their characteristics]. URL: <https://tourkazka.com/osnovni-vydy-turyzmu-ta-yikh-kharakterystyka/> (in Ukrainian)
13. Ofitslyniy sayt DerzhavnoYi sluzhbi statistiki UkraYini [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)
14. Psihologlchniy turizm – noviy napryamok v turizml. Psihologlchnl aspektl pri spllkuvanni z klEntami v turistskomu blznesl [Psychological tourism is a new direction in tourism. Psychological aspects of communication with clients in the tourism business]. URL: <https://santorpack.ru/uk/comfort-in-the-house/psihologicheskii-turizm-no-voe-napravlenie-v-turizme.html/> (in Ukrainian)
15. Senkly, M., & Momotyuk, O. (2023). *Fllanturizm yak suchasniy trend stalogo rozvitku* [Philanthropy as a modern trend of sustainable development]. *Ekonomlka ta suspllstvo*. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-12>. (in Ukrainian)
16. Talalay V. V. (2016) *Suchasniy stan ta perspektivi rozvitku turistichnoYi galuzl v UkraYini* [The current state and prospects for the development of the tourism industry in Ukraine]. *InnovatslYi ta naukoviy potentslal svltu: Mlzhnar. nauk.-prakt. konf. Vlnnitsya*, pp. 18–20. (in Ukrainian)
17. How the war in Ukraine will affect European tourism (2022). URL: <https://globetrender.com/2022/04/28/how-the-war-in-ukraine-will-affect-european-tourism>